3. Nacionalna konferencija sa međunarodnim učešćem
Fakultet tehničkih nauka u Čačku, 25-27. Septembar 2015.

3rd National Conference With International Participation
Faculty of Technical Sciences in Čačak, 25-27. September 2015.

UDK: 37.014.3(4) Stručni rad

REFORMA I MODERNIZACIJA SISTEMA VISOKOG OBRAZOVANJA U IZABRANIM ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

REFORM AND MODERNIZATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEMS IN THE CHOSEN WESTERN BALKAN COUNTRIES

Jelena Božović[1], Goran Lazić[2]
[1]*Ekonomski fakultet, Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici*
[2]*Erasmus+ Office,Branch Office Kosovska Mitrovica,*
[1] jelena.bozovic@pr.ac.rs, [2] goranlazicus@gmail.com

Apstrakt: *Visoko obrazovanje ima značajnu ulogu u podsticanju privrednog i društvenog razvoja budući da reforme treba da budu zasnovane na naprednim znanjima i veštinama u različitim oblastima. Reforma je neophodna za demokratski razvoj društva u celini, ali i razvoj samih visokoškolskih ustanova. U ovom radu učinjen je osvrt na osnovne promene nastale najnovijim obrazovnim reformama u sistemima visokog obrazovanja u zemljama Zapadnog Balkana. Akcenat je stavljen reformisanje sistema visokog obrazovanja u izabranim balkanskim zemljama uz primere dobre prakse i propuste. Prema tome, krajnji cilj ovog rada je da ispita i uporedi specifičnosti reforme u oblasti visokog obrazovanja u izabranim zemljama Zapadnog Balkana i da ukaže domaćem zakonodavcu na poželjni pravac reforme. U skladu s tim, strukturu rada čine dva podnaslova: 1. Kvalitet poslovnih procesa u obrazovanju i 2. Prikaz modernizacije visokog obrazovanja u izabranim zemljama Zapadnog Balkana.*
Ključne reči: *Bolonjska deklaracija, reforma obrazovanja, mobilnost studenata, kvalitet studiranja.*

Abstract: *Higher Education (HE) has significant role in supporting economic and social development as reforms have to be based on advanced knowledge and skills in different scientific fields. Reforms are necessary for democratic development of the society as whole, but also in development of HE Institutions. This essay aims to give an overview at the basic changes that occurred in the newest educational reforms in the HE systems in the Western Balkan (WB) countries. An accent has been put on reforming HE systems in the chosen WB countries following examples of good practices and failures. Thus, the final objective of this essay is to explore and compare reforms` specificities in the HE field in chosen WB countries paying attention to the local legislator towards desired course of the reforms. In accordance with this fact, structure of this essay consist of two*

parts: 1.Quality of the businesslike processes in the education and 2. Survey of the HE modernization in chosen WB countries.
Key words: *Bologna declaration, educational reform, students` mobility, quality of studying.*

1. UVOD

Savremeno društvo često se naziva "društvom znanja" ili "učenim društvom" ("*knowledge society*"). Pojedinac je od relativne "tabulae rasae" sistematskim usvajanjem različith znanja i veština predviđenih u okviru obrazovnog procesa došao do svog punog kapaciteta postavši koristan član društva na osnovu stečenih kvalifikacija. Na taj način je obrazovanje u funkciji reprodukcije društvene elite koja je nosilac najbitnijih društvenih i demokratskih promena [15].

Pošto obrazovanje treba da služi osnaživanju pojedinaca i grupa ovaj proces treba da teži decentralizaciji i zahteva ne samo restruktuiranje obrazovnih sistema nego i detaljnu i kvalitativnu reformu. Shodno tome, nametnula se potreba za uvođenjem jasnih i preciznih kriterijuma za akreditaciju i kontrolu kvaliteta obrazovanja i stvaranje sistema koji bi trebao da bude konstitutivni deo strategije razvoja obrazovnih politika na evropskom nivou. Pojam kvaliteta u visokom obrazovanju je od najveće važnosti, jer treba da odgovori zahtevima obrazovnog tržišta koje pospešuje pokretljivost osposobljenih mladih ljudi u svetu koji je interpovezan i globalizovan. Usled ubrzanog traganja za načinima sprovođenja reformi kroz standardizaciju i izjednačavanje visokog obrazovanja u Evropi, zaboravilo se da je ideja harmonizacije sa evropskim obrazovnim standardima usmerena ka uvažavanju načela autonomije i različitosti.

Proces tranzicije i reforme visokog obrazovanja se uveliko oslanja na iskustva zemalja Evropske unije koja doprinose reformi i nadgradnji sistema visokog obrazovanja u partnerskim zemljama. Kroz Bolonjski proces i programe saradnje između visokoškolskih institucija, Evropska unija želi da osnaži građansko društvo i promoviše demokratiju, kao i da razvije međusobno poverenje između EU i partnerskih zemalja. Shodno tome, predmet istraživanja ovog rada je proučavanje progresa reformi visokog obrazovanja kroz komparativnu studiju za region Zapadnog Balkana,[1] njihovih opštih karakteristika, kvaliteta, dinamike i raznovrsnosti, institucionalizacije i načina finansiranja, kao svojevrsnih indikatora progresa ovih reformskih procesa.

2. KVALITET POSLOVNIH PROCESA U OBRAZOVANJU

Pred visokoškolske ustanove se postavljaju različiti izazovi u obezbeđivanju finansija i sve veća konkurencija za studente i akademske radnike na evropskom nivou. Kvalitet obrazovnih i istraživačkih usluga u Evropi postaje glavni prioritet u cilju očuvanja

[1] Sintagma Zapadni Balkan nije samo geografska odrednica već je pre svega politička kovanica i označava uglavnom sve države jugoistočne Evrope koje nisu članice Evropske unije (sa izuzetkom Hrvatske odnedavno), a po mnogo čemu imaju slične karakteristike bilo da se radi o stepenu razvoja, ekonomskim ili političkim faktorima. Prema ovoj klasifikaciji teritoriji Zapadnog Balkana pripadaju: Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Albanija.

tradicionalnih vrednosti visokoškolskih institucija. Stoga su reforme u obrazovnom sektoru bile neophodne da bi se stvorilo "društvo znanja". Bolonjska deklaracija predviđa stvaranje sistema uporedivih akademskih stepena preko usvajanja dva bazična ciklusa školovanja (dodiplomski i postdiplomski), uspostavljanja sistema prenosa bodova (European Credit Transfer System – Evropski sistem prenosa bodova), promocije evropske saradnje u osiguranju kvaliteta. Krajnji ishod ovih novina ogleda se u međuuniverzitetskoj mobilnosti studenata, istraživača i nastavnog osoblja, ali i pokretljivosti unutar evropskog tržišta rada. Kada posmatramo ukupan broj dolazećih studenata u zemlje EU, dolazi se do zaključka da skoro dve trećine studenata van evropskih zemalja biraju najćešće visokoškolske institucije u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Nemačkoj (Tabela 1).

Tabela 1. Matrica studentske mobilnosti u 2013. godini

Host Country

Home Country	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	GR	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR	HR	CH	MK		
BE	0	20	125	236	592	17	33	1,527	1,155	150	505	22	17	45	120	63	38	467	184	116	302	32	54	4	313	308	656	10	3	141	175	8	193	0	7,741	BE
BG	87	0	107	30	350	20	81	180	191	9	108	2	21	17	0	30	15	32	75	127	60	22	11	35	28	23	133	0	2	8	119	13	4	0	1,955	BG
CZ	314	37	0	190	1,145	60	162	782	730	101	278	49	39	88	9	52	28	385	382	987	342	18	179	156	430	273	582	22	7	205	230	29	97	0	7,399	CZ
DK	75	36	42	0	587	23	22	414	383	78	104	32	48	59	0	37	29	252	95	47	85	48	22	8	28	85	650	26	2	160	119	2	76	0	3,646	DK
DE	622	51	508	930	0	254	167	6,373	5,450	1,189	1,842	53	139	143	68	557	110	1,083	865	874	650	117	191	71	1,341	2,735	4,438	148	11	1,106	1,649	45	1,194	0	34,891	DE
EE	26	7	40	39	151	0	15	135	77	7	68	26	26	15	1	23	21	49	38	54	75	2	10	4	126	54	64	2	0	35	20	0	5	0	1,153	EE
GR	163	24	237	118	565	10	0	493	619	25	310	124	8	25	5	81	6	185	116	139	169	36	24	27	122	114	272	3	0	31	137	12	44	0	4,349	GR
ES	1,892	130	915	849	4,938	161	241	0	4,534	967	7,425	57	128	284	18	467	247	1,542	630	2,888	2,636	365	295	206	961	1,098	4,178	66	4	588	346	71	381	0	35,349	ES
FR	1,289	78	795	621	4,218	197	216	5,604	0	1,349	1,969	48	165	228	154	519	264	1,272	461	896	450	415	138	120	1,187	1,467	5,828	77	3	779	594	60	686	0	35,311	FR
IE	108	6	49	53	329	4	0	493	589	0	65	5	1	1	26	19	38	173	65	25	19	0	5	0	63	116	454	10	1	14	3	0	28	0	2,762	IE
IT	1,187	33	290	409	2,715	117	110	8,043	3,649	414	0	25	51	143	22	279	160	867	409	630	1,277	219	86	75	481	672	2,298	42	1	289	453	32	361	0	26,865	IT
CY	13	0	10	5	9	0	167	63	13	0	29	0	0	4	0	2	2	4	4	3	6	3	2	1	5	11	40	0	0	0	6	0	0	0	360	CY
LV	57	51	69	81	239	69	111	195	93	4	86	30	0	164	5	36	26	79	48	160	96	11	28	20	110	80	60	12	9	80	58	16	12	0	2,149	LV
LT	88	50	130	142	234	55	174	282	191	20	159	86	106	0	7	94	116	104	79	129	255	20	57	54	157	159	159	5	0	81	257	18	26	0	3,529	LT
LU	34	0	7	0	161	0	0	10	108	0	19	2	0	1	0	0	0	3	9	3	12	0	0	0	3	9	6	0	0	0	0	0	22	0	455	LU
HU	165	20	81	80	1,012	42	99	352	338	46	274	19	15	17	3	0	7	284	265	212	138	107	39	55	178	75	221	5	4	42	104	25	45	0	4,387	HU
MT	21	0	2	3	12	1	0	7	1	18	43	0	0	0	0	0	0	0	2	6	1	0	5	0	2	1	69	0	0	0	9	0	0	0	209	MT
NL	673	18	107	371	1,180	33	59	1,599	817	238	394	6	28	40	6	103	76	0	242	95	198	20	22	14	324	679	1,621	34	1	311	479	5	181	0	10,861	NL
AT	127	5	99	204	935	30	20	779	528	174	338	4	17	29	10	51	17	258	0	64	136	14	30	30	363	433	497	42	1	107	140	39	212	0	5,714	AT
PL	461	311	584	411	2,374	86	368	2,811	1,191	125	1,427	102	93	167	10	257	129	452	250	0	1,384	196	213	338	275	324	807	26	5	206	623	161	114	0	16,221	PL
PT	254	23	395	113	361	23	41	1,687	351	29	817	6	21	114	6	189	11	282	99	946	0	160	131	66	130	123	338	3	0	44	151	22	100	0	7,041	PT
RO	181	16	72	136	564	4	196	563	1,020	17	604	46	54	29	0	373	57	166	118	188	259	0	22	31	30	28	177	3	1	25	164	3	19	0	5,011	RO
SI	50	1	97	32	274	12	7	276	108	18	94	5	1	15	0	17	20	73	145	54	108	1	0	13	38	34	94	6	1	23	42	82	25	0	1,821	SI
SK	78	17	515	35	395	18	40	281	234	23	142	8	34	35	0	76	40	57	154	240	126	9	47	0	112	58	100	12	0	46	47	18	10	0	3,009	SK
FI	184	8	181	106	948	72	56	726	493	163	163	25	15	16	2	141	36	446	300	53	135	8	74	27	0	210	643	20	6	52	48	20	109	1	5,496	FI
SE	116	1	75	161	467	7	11	391	570	97	179	1	2	8	3	28	7	362	131	37	76	4	6	0	26	0	630	11	0	55	84	7	291	0	3,738	SE
UK	283	34	186	244	2,112	23	58	3,435	4,458	194	1,061	48	54	15	14	43	120	637	284	82	142	25	12	23	228	309	0	25	0	143	95	8	238	0	14,672	UK
IS	3	0	14	29	33	1	7	37	15	2	18	0	0	0	0	0	1	10	9	5	1	0	0	0	4	37	29	0	0	0	0	0	0	0	255	IS
LI	1	0	2	2	4	0	0	3	0	1	1	2	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	19	LI
NO	45	1	31	173	258	0	6	173	256	46	81	0	1	0	0	12	17	136	39	12	72	0	13	2	18	58	256	0	0	0	0	0	0	0	1,707	NO
TR	308	64	615	232	2,472	89	125	1,059	657	66	1,207	0	179	612	0	616	12	558	303	2,705	586	383	194	150	143	401	617	0	0	0	0	0	0	0	14,412	TR
HR	34	11	43	8	140	3	6	162	86	7	120	2	5	9	0	26	3	21	132	87	82	2	169	21	10	25	30	0	0	0	0	0	0	0	1,124	HR
CH	90	1	14	111	823	3	3	365	418	68	132	2	6	3	2	13	2	164	133	22	41	2	6	2	82	254	267	0	0	0	0	0	0	0	2,860	CH
Totals	9,124	1,066	6,437	6,400	30,368	1,274	2,597	46,202	29,292	6,277	19,964	627	1,134	2,326	346	4,318	1,695	10,298	6,187	10,772	9,894	2,149	1,920	1,553	7,255	10,791	27,182	620	62	4,610	6,145	701	4,296	1	268,143	
	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	GR	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	LI	NO	TR	HR	CH	MK		

Izvor: European Comision, 2014.
Napomena:
Vertikalna osa- studenti iz zemlje domaćina
Horizontalna osa - studenti u zemlje destinacije
Na primer: Belgija je poslala 7741 studente ostalih zemalja učesnica i primila ukupno 9124 studenta, dok je poslala 1155 učenika u Francusku i dobila 195 učenika iz Mađarske.

Saradnja na evropskom nivou i u okviru evropskog radnog okvira je već potpomogla razvoju uporednih studija i razmenu između visokoškolskih institucija i visokoobrazovnih sistema evropske zone visokog obrazovanja. Bolonjski proces, kao i programi: Tempus, Erasmus Mundus, FP7 i sredstva transparentnosti kao što su Evropski sistem prenosa i akumulacije bodova (Euroepan Credit Transffer and Accumulation System – ECTS) i Evropski okvir kvalifikacija (European Qualification Framework – EQF) je pomogao nacionalnim sistemima visokog obrazovanja Evropske unije da dostignu viši stepen međuevropske internacionalizacije kao fenomena globalnih dimenzija. Mnoge visokoškolske institucije su posvećene poboljšanju kvaliteta svojih kurseva da bi privukle i zadržale najbolje studente.

3. PRIKAZ MODERNIZACIJE VISOKOG OBRAZOVANJA U IZABRANIM ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

U ovom delu rada učinjen je prikaz dva najrenomiranija programa Evropske unije: Tempusa – programa za razvoj i modernizaciju visokog školstva i Erasmus Mundusa – programa za saradnju i akademsku mobilnost, na reforme u visokom obrazovanju u zemljama Zapadnog Balkana. U toku istraživanja analiziran je sam značaj Tempus programa i njegov doprinos restruktuiranju postojećih nastavnih planova i programa (kurikuluma) i uspostavljanju novih, revizija ESPB (Evropskog sistema prenosa bodova) i poboljšanje nastavnih metodologija, razvoj osiguranja kvaliteta na visokoškolskim institucijama u zemljama Zapadnog Balkana; kao i uticaj Erazmus Mundusa i njegove komponente spoljnog prozora za saradnju za zemlje Zapadnog Balkana, na mobilnost studenata i profesora.

Neosporno je da je najveći udeo u reformama visokog obrazovanja imao Tempus program, čiji je glavni cilj da podrži modernizaciju visokog obrazovanja u partnerskim zemljama koje se nalaze van teritorije Evropske unije. Od 1991. godine zemlje Zapadnog Balkana učestvuju u Tempusu koji je bio deo sveukupne incijative EU da podrži socijalnu, ekonomsku i demokratsku tranziciju u ovom regionu kroz PHARE, CARD and IPA fondove. Tempus program u celini traje već 22 godine i do sada je postigao značajne rezultate. U periodu od 1990. do 2013. godine, finansirano je više od 700 projekata, a njihov tačan broj po izabranim zemljama prikazan je u tabeli 2.

Tabela 2. Broj projekata finansiranih u periodu od 1990. do 2013. godine

	Tempus I	Tempus II	Tempus III	Tempus IV	Ukupno
Albanija	17	54	47	32	150
BiH	-	25	76	53	154
Hrvatska	-	-	87	15	102
Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	-	36	94	33	163
Crna Gora	-	-	26	41	67
Srbija	-	-	103	84	187
Jugoslavija	90	-	-	-	90
Ukupno	**107**	**115**	**349**	**149**	**720**

Izvor: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/, posećeno 08.06.2014 u 10:00

Tempus je doprineo modernizaciji visokog obrazovanja i usaglašavanju sistema visokog obrazovanja zemalja Zapadnog Balkana sa razvijenim sistemima visokog obrazovanja u zemljama EU. Mnogi projekti razvoja kurikuluma sprovedenih u regionu su pomogli da se Bolonjski principi primene u praksi. Pogledati tabelu 3.

Erasmus Mundus je takođe doprineo razvoju ljudskih resursa i saradnje između visokoškolskih institucija trećih zemalja kroz uvećanje mobilnosti sa zemljama EU.

Erasmus Mundus je nastavio da postoji nakon aktivnosti koje su već bile sprovedene u okviru prve faze (2004–2008), a 2006. godine uključuje komponentu spoljnog prozora za saradnju za zemlje Zapadnog Balkana (External Co-operation Window). Program je takođe integrisao aktivnosti saradnje sa industrijskim zemljama. Erasmus je ranije bio deo Programa za celoživotno učenje (2007 – 2013). U toj šemi učestvovale su 33 države, države članice EU, Island, Lihtenštajn, Norveška, Švajcarska i Turska. [7]

Tabela 3. Učešće visokoškolskih institucija u Tempus IV projektima u izabranim zemljama Zapadnog Balkana

Učešće visokoškolskih institucija u Tempus IV projektima (2013)					
	Broj projekata			Ukupan broj projekata u kojima su institucije iz date zemlje uključene	Ukupan broj visokoškolskih institucija uključenih u Tempus projekte
	Kao koordinator	*Kao partner*	*Ukupan broj učesnika*		
Hrvatska	**2**	**6**	**8**	**7**	**4**
Bosna i Hercegovina	**5**	**151**	**156**	**53**	**9**
Crna Gora	**7**	**42**	**49**	**41**	**4**
Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	**3**	**77**	**80**	**33**	**9**
Albanija	**1**	**71**	**72**	**32**	**16**
Srbija	**48**	**246**	**294**	**84**	**39**

Izvor: Nacionalna Tempus kancelarija Hrvatske, Nacionalna Tempus kancelarija Bosne i Hercegovine, Nacionalna Tempus kancelarija Crne Gore, Nacionalna Tempus kancelarija Makedonije, Nacionalna Tempus kancelarija Albanije, Nacionalna Tempus kancelarija Srbije
Napomena: U prezentovanoj tabeli nisu uključeni podaci za Kosovo i Metohiju, koji uključuju 39 projekata u kojima su ukllјučene institucije iz datog područje i 19 visokoškolskih institucija uključenih u Tempus projekte.

Znanja koja dobijamo u formalnom sistemu obrazovanja uglavnom nisu dovoljna da odgovore na sve zahteve savremenog života. Zato je Evropska komisija inicirala Program celoživotnog učenja (Lifelong Learning Programme) jula 2004. kao novu generaciju programa EU u oblasti obrazovanja i treninga za period od 2007-2013. koji je omogućio svim korisnicima nezavisno od njihovog starosnog doba da nastave svoju edukaciju širom Evrope.

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Republika Hrvatska se priključila Tempus programu 2000. godine na samom početku treće faze ovog programa (Tempus III). Ova faza, koja je trajala od 2000. do 2006. godine podudarala se sa pridruživanjem Hrvatske Bolonjskom procesu i pripremama za reforme visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Osiguranje kvaliteta bio je ključni element mnogih Tempus projekata u Hrvatskoj. Tempus program obezbedio je važnu podršku u implementaciji Bolonjskih principa u Hrvatskoj. U toku trajanja ove faze, ukupno 87 projekata je bilo implementirano, uglavnom zajedničkih projekata (joint projects) u oblasti reforme

nastavnog plana (kurikuluma). Ovi projekti su obuhvatili različte oblasti kao što su poljoprivreda, prehrambene nauke, arhitektura, građevinarstvo, ekonomija, obrazovanje i treninzi za predavače. Prema podacima Evropske komisije od 2004 do 2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1 (*joint degrees*) učestvovalo je 95 studenata iz Hrvatske, a u okviru Akcije 2 (*External Co-operation Window*) od 2008. do 2013. učestvovalo je 152 studenta i akademskog osoblja. [8]

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina (dalje u tekstu BiH) učesnik je u Tempus programu još od 1997. Od tada je 144 Tempusovih projekata implementirano ili su trenutno implementirani u zemlji. Tempus je kroz projekte strukturalnih mera promovisao proces reforme u BiH, koji je podržao razvoj raznih zakona i regulativa u visokom obrazovanju, uključujući i "okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH", koji je usvojen u julu 2007. Prema podacima Evropske komisije od 2004–2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1(joint degrees) učestvovao je 61 student iz Bosne i Hercegovine, a u okviru Akcije 2 (External Co-operation Window) od 2008–2013. učestvovalo je 545 studenata i akademskog osoblja.

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Akademska zajednica u Crnoj Gori je stekla iskustvo, a postepeno je dostizala zrelost kroz uvođenje projekata strukturnih mera koje se dotiču najbitnijih i najosetljivijih pitanja visokog obrazovanja. Ključni faktor koji je obeležio početak Tempus III faze u Crnoj Gori je poklapanje sa početkom reforme visokog obrazovanja, dodatnog interesa CG u Bolonjskom procesu i harmonizaciji visokoobrazovnih politika u EU sa nacionalnim konceptom za visoko obrazovanje. Tempus prioriteti su postavljeni zajednički od strane Evropske komisije i Ministarstva za obrazovanje i nauku. Potpisivanjem Bolonjske deklaracije septembra 2003. na Ministarskoj konferenciji u Berlinu, Crna Gora je pristupila panevropskoj inicijativi sa ciljem kreiranja evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. Pravna osnova je stvorena usvajanjem novih akata o visokom obrazovanju u oktobru 2003. i radom na implementaciji Bolonjskih principa. Ovaj akt je podržan od strane Tempus projekta "Razvoj modela univerzitetskog menadžmenta na univerzitetu Crne Gore". Individulani grantovi za mobilnost, takođe u okviru Tempus programa, omogućili su da profesori i studenti provedu neko vreme u zemljama EU i razmene iskustva, napišu projekte i učestvuju na posebnim događajima kao što su konferencije, kongresi, itd. Prema podacima Evropske komisije od 2004–2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1 (joint degrees) učestvovalo je 46 studenata iz Crne Gore, a u okviru Akcije 2 (External Co-operation Window) od 2008–2013. učestvovalo je 337 studenata i akdemskog osoblja.

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Makedoniji. Tempus je u Makedoniji ključni faktor za podršu reforme visokog obrazovanja od 1996. i otad je uključena u ukupno 163 Tempus projekata. Od 2010, država je postepeno integrisana u Program doživotnog učenja, te institucije nisu više bile u stanju da podnesu nove aplikacije u okviru Tempus programa. Od ukupnog broja visokoškolskih institucija, samo osam fakulteta/institucija nikad nije učestvovalo u ovom programu. Uticaj Tempusa je više merljiv na državnim institucijama jer je učestvovanje privatnih visokoškolskih institucija bilo na margini. Tempus je očito doprineo internacionalizaciji visokog obrazovanja u zemlji, i time doveo do jake saradnje među institucijama na

nacionalnom nivou, kao i sa partnerima u susednim zemljama i EU. Prema podacima Evropske komisije od 2004. do 2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1(joint degrees) učestvovao je 71 student iz Makedonije, a u okviru Akcije 2 (External Co-operation Window) od 2008–2013 učestvovalo je 468 studenata i akdemskog osoblja.

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Albaniji. Od svih zemalja Zapadnog Balkana koje trenutno učestvuju u Tempus programu, Albanija je najduže uključena. Ova zemlja se pridružila Tempusu 1992. godine. Više od 20 godina od tada Tempus je igrao veoma važnu ulogu u promovisanju saradnje između visokoškolskih institucija Albanije i EU. Agencija za za osiguranje kvaliteta i akreditaciju visokog obrazovanja Albanije stvorena je kroz podršku Tempus projekta iz 1999. godine pod nazivom "Podrška akreditacionom sistemu u Albaniji". Tempus se takođe pokazao kao krajnje efikasan u razvijanju ljudskih resursa i izgradnji kapaciteta na poljima javne uprave, civilnog društva i NVO-a. Štaviše, Tempus je doprineo boljoj saradnji ne samo u Tempus projektima, već na nacionalnom nivou u globalu.[13] Oko 70–80% akademskog osoblja je osnaženo u inostranstvu. Prema podacima Evropske komisije od 2004 do 2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1(joint degrees) učestvovalo je 132 studenta iz Albanije, a u okviru Akcije 2 (External Co-operation Window) od 2008–2013 učestvovalo je 323 studenta i akademskog osoblja.

Reforma i modernizacija visokog obrazovanja u Srbiji. Srbija učestvuje u Tempusu od 2000. godine (Tempus III i IV). U toku poslednjih deset godina, više od 140 projekata je bilo implementirano od strane sprskih visokoškolskih institucija. Reforme visokog obrazovanja u Srbiji inicirane 2000. stavljaju akcenat na restruktuiranje i modernizaciju studijskih programa prema evropskim trendovima. Tempus porgram kao najširi instrument za pomoć univerzitetima je uredio široke prioritete za razvoj kurikuluma u okviru evropskih zajedničkih projekata. Projekti razvoja kurikuluma su imali uticaja na: reformu i kreiranje novih dodiplomskih i poslediplomskih studijskih programa, unapređenje sadržaja, kreiranje strukture modula, uvođenje ESPB i nove metodologije, mobilnost studenata i profesora, priznavanje celokupnog studijskog perioda provedenog na partnerskoj instituciji. Najveći broj Tempus III zajedničkih projekata u Srbiji odnosi se na restruktuiranje osnovnih i master studija prema Bolonjskim principima. Glavni doprinos ovih projekata je uvođenje novih i unapređenih sadržaja, kao i modernizacija koja je uključivala primenu informatičke i komunikacione tehnologije, promociju interdisciplinarnih studija i uvođenje kontrolnih mehanizama osiguranja kvaliteta. Mnogi zajednički projekti su kroz studentsku mobilnost razvili odgovarajuće procedure priznavanja studijskih boravaka u inostranstvu. Prema podacima Evropske komisije od 2004. do 2013. u okviru Erasmus Mundusa Akcije 1(joint degrees) učestvovalo je 372 studenta iz Srbije, a u okviru Akcije 2 (External Co-operation Window) od 2008–2013 učestvovalo je 1130 studenata i akdemskog osoblja. Evidentno je da u svim balkanskim zemljama broj studenata raste. U Srbiji, statistički podaci ukazuju da je tendencija smanjivanja upisa na državne, a povećan upis na private fakultete. Dodatni problem koji se odnosi na našu zemlju odnosi se na demografske podatke. Naime, smanjuje se broj ljudi koji između 18. i 25. godine upisuju studije, a povećava se broj onih koji se posle određenog perioda provedenog u ulozi nezaposlenog lica vraćaju univerzitetskom obrazovanju [14]. Radi se o ljudima koji imaju 30 i više godina, a u Evorpi ih zovu "zreli

studenti". Takođe, veliki broj studenata napušta zemlju i odlazi u inostranstvo čim okonča školovanje.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Usvajanje Bolonjske deklaracije i njenih principa kroz razvoj i reformu kurikuluma i osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja primenjuje se sa promenljivim ishodima u balkanskim zemljama, a stepen usklađenosti zavisi od toga kada je pojedina država potpisala pristupanje Bolonjskoj deklaraciji i otpočela proces reformi, kao i ostalih društveno-političkih faktora. Ovo istraživanje potvrđuje da je visoko obrazovanje kao najviši stepen obrazovanja najznačajnija društvena delatnost za koju je odgovorna država, ali i akademska zajednica. Tokom istraživanja nedvosmisleno je utvrđeno da je reforma visokog obrazovanja u zemljama Zapadnog Balkana zasnovana na Bolonjskim principima sprovedena uspešno na skoro svim studijskim poljima. U njima je najviše odmakla Hrvatska, dok je Albanija bila najmanje napredna, a Srbija je imala najveći broj aktivnosti u poređenju sa ostalim zemljama. Što se tiče uvođenja ESPB-a, Srbija i Bosna i Hercegovina su vodeće, a korišćenje ESPB-a je deo zakonodavstva visokog obrazovanja u svim zemljama. Različite zemlje balkanske zemlje fokusirale su se na različita rešenja vezana za osiguranje kvaliteta. Balkanske zemlje usaglašavaju nacionalni okvir kvalifikacija sa prihvaćenim evropskim okvirom kvalifikacija preciziranjem značenja pojedinih nivoa kvalifikacija i nivoa znanja nosilaca određenih diploma. Sistem osiguranja kvaliteta u svakoj zemlji regiona zahteva da mu se hitno posveti pažnja, kako bi se obezbedila odgovarajuća ravnoteža između preuzimanja odgovornosti za osiguranje kvaliteta i unapređenje samog sistema. Najveće koristi od ovih reformi imaće buduće generacije koje će moći da studiraju u svojim zemljama na reformisanim i modernim univerzitetima koji će nuditi isti kvalitet studija kao i univerziteti širom Evrope. U isto vreme, nastavak školovanja u inostranstvu i učestvovanje u međunarodnim projektima i istraživačkim aktivnostima neće biti privilegija pojedinaca. Što je veći broj obrazovanih ljudi u regionu izvesniji je i put ka Evropskoj uniji i nekoj boljoj budućnosti.

LITERATURA

[1] Baćević J. (2006). Od trga do tržinice: antroplogija, kritike savremenog obrazovanja, i njihov znacaj za Srbiju. Dostupno na adresi: http://prijatelj. weebly. com/uploads/1/2/9/7/12970621/ savremene_kritike_obrazovanja. pdf (Datum posete: 09. 04. 2014)

[2] Bologna Process Implementation Report, The Euroepan Higher Education Area in 2012.

[3] Branković J.,Branković N. (2013). Country Report: Bosnia and Herzegovina in: Overview of Higher Education and Research Systems in the Western Balkans.

[4] Đorđević S. (2008). Vlasti u akciji – svet javnih usluga, Fakultet Političkih Nauka, Beograd.

[5] European Commission (2010). State of Play of the Bologna process in the Tempus Countries (2009–2010), Luxembourg.

[6] www. oecd. org/edu/

[7] http://mobilnost.hr/
[8] Izvršna agencija za kulturu, obrazovanje i medije: Erasmus Mundus in the Western Balkan: Dostupno na adresi: http: //eacea. ec. europa. eu/erasmus_mundus/tools/ documents/repository/EM_western_balkans_final. pdf.
[9] Jarić I.,Vukasović, M. (2009) Bolonjska reforma visokog školstva u Srbiji: Mapiranje faktora niske efikasnosti studiranja, filozofija i društvo.
[10] Klemencic M., Zgaga, P. (2013). Internationalization at the European periphery and acamdemics geographic preferences for partnership: focus on the Western Balkan.
[11] Лазић Г. (2014) Komparativna studija progresa reforme visokog obrazovanja u zemljama Zapadnog Balkana, (magistarski rad), Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd.
[12] Nacionalni izveštaj o implementaciji Bolonjskog procesa od 2009–2012, (2012), broj 12.
[13] Overview of the Higher Education Systems in the Tempus Partner Countries: Western Balkans, A Tempus Study, No 13, November 2012, EACEA.
[14] Republički zavod za statistiku, http://webrzs.stat.gov.rs/ (Datum posete: 15.06.2015. u 20:00)
[15] Subotić Lj. i ostali (2010). Kvalitet visokog obrazovanja u Društvu znanja: Mogućnosti i perspektive, Zbornik radova sa skupa Tehnologija, kultura i razvoj, Tivat.